View metadata, citation and similar papers at core.ac.uk

brought to you by CORE

provided by Tilburg University Repository

Tilburg University

De zoektocht naar de multiculturele samenleving

Broeder, P.; Extra, G.

Published in:
Contrast: Weekblad over de multiculturele samenleving

Publication date:
1999

Link to publication in Tilburg University Research Portal

Citation for published version (APA):
Broeder, P., & Extra, G. (1999). De zoektocht naar de multiculturele samenleving. *Contrast: Weekblad over de multiculturele samenleving*, *6*(7), 5-6.

General rights
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy
If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Download date: 12. May. 2021

De zoektocht naar de multiculturele samenleving

Wie maatregelen wil nemen ten behoeve van etnische minderheden in Nederland moet deze groepen in ieder geval kunnen traceren. Bestaande indentificatiemethoden zijn echter aan erosie onderhevig en zullen in de toekomst al helemaal niet meer voldoen. Een mogelijk alternatief is om bevolkingsgroepen te identificeren op grond van de taal die zij thuis spreken. Dit betogen Peter Broeder en Guus Extra van het Centrum voor Studies van Meertaligheid in de Multiculturele Samenleving (KUB, Tilburg).

■ Peter Broeder en Guus Extra

OPINIE

Door processen van migratie en minderheidsvorming ontwikkelt Nederland zich steeds meer tot een multiculturele samenleving. Over de feitelijke samenstelling van deze samenleving bestaan echter weinig bruikbare gegevens. Statistieken over de omvang en ontwikkeling van allochtone bevolkingsgroepen in Nederland zijn meestal gebaseerd op nationaliteits- en geboortelandcriteria. Beide typen criteria zijn aan erosie onderhevig. In nog sterkere mate doet die erosie zich voor in leerlingstatistieken op basis van dergelijke criteria. Zonder identificatie van allochtone groepen is op positieve actie gericht overheidsbeleid moeilijk uitvoerbaar. Statistische informatie over allochtone bevolkingsgroepen in Nederland die vallen onder de werkingssfeer van het minderhedenbeleid wordt daarom jaarlijks gepresenteerd door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) in de publicatiereeks *Allochtonen in Nederland*.

Beperkt beeld Wat is de achtergrond van de problemen bij identificatie van doelgroepen van het minderhedenbeleid en overheidsfaciliteiten? Allereerst heeft inmiddels meer dan de helft van de personen die behoren tot de doelgroepen van het minderhedenbeleid de Nederlandse nationaliteit. Als gevolg van naturalisaties groeit deze groep. Identificatie via het nationaliteitscriterium geeft dan ook slechts een beperkt beeld dat bovendien steeds minder bruikbaar wordt. Het nationaliteitscriterium leidt tot een zeer aanzienlijke onderschatting van het aantal allochtone inwoners van Nederland.
Identificatie via het *gecombineerde geboortelandcriterium* (geboorteland van de betreffende persoon en diens vader en moeder) geeft zicht op de omvang van een groot aantal minderheidsgroepen van de eerste en tweede generatie, maar is evenmin zonder identificatieproblemen. Gebruikmaking van dit criterium leidt zeker in de volgende gevallen tot non-identificatie:

- Er is een in omvang toenemende groep van derde en volgende generaties (zoals Molukkers en Chinezen in Nederland);
- Verschillende etnisch-culturele groepen komen uit hetzelfde herkomstland (zoals Turken en Koerden uit Turkije);
- Een en dezelfde etnisch-culturele groep komt uit verschillende herkomstlanden (zoals Chinezen uit China en Vietnam);
- Er zijn etnisch-culturele groepen zonder territoriumstatus (zoals zigeuners);
- Er zijn personen die in meer dan één herkomstland hebben gewoond (zoals vluchtelingen).

De problemen bij identificatie van allochtone bevolkingsgroepen zijn niet typisch Nederlands. In landen met een langer immigratieverleden, in het bijzonder in dominant Engelstalige immigratielanden als de Verenigde Staten, Canada en Australië, worden om deze reden via periodiek bevolkingsonderzoek onder meer gegevens verzameld over zelftoerekening (*To which ethnic group do you consider yourself to belong?*) en thuistaalgebruik. Dergelijke gegevens worden beschouwd als kernindicatoren voor het lidmaatschap van verschillende etnisch-culturele groepen (vgl. Broeder & Extra 1998 voor een uitvoerige internationale vergelijking). In bijgaande tabel worden de voornaamste voor- en nadelen van genoemde identificatiecriteria samengevat.

Uit de tabel blijkt dat er geen koninklijke demografische weg is en dat verschillende identificatiecriteria elkaar kunnen aanvullen en versterken. Gelet op de afnemende betekenis van nationaliteits- en geboortelandcriteria, vormt het gecombineerde criterium van zelftoerekening en thuistaalgebruik een potentieel alternatief. Elk van de besproken criteria heeft overigens in meerdere of mindere mate gevoelige juridische implicaties.
Ook in Nederland wordt inmiddels naarstig gezocht naar aanvullende of alternatieve identificatiecriteria. In de concept-nota Registratie en Rapportage Minderhedenbeleid van het ministerie van Binnenlandse Zaken (1991) is aanvankelijk voorgesteld om via de gemeentelijke bevolkingsadministratie (GBA) een uniform identificatiemodel uit te proberen. Iedere persoon zou moeten antwoorden op de volgende vragen:

1) In welk land bent u geboren?
2) In welk land is uw moeder geboren?
3) In welk land is uw vader geboren?
4) Tot welke bevolkingsgroep rekent u zich?
5) Wat is uw nationaliteit?
6) Wat was uw nationaliteit op 1 januari van dit jaar?

De vraag *Tot welke bevolkingsgroep rekent u*

Vervolg op pagina 6 ▶

Criteria voor de definitie en identificatie van bevolkingsgroepen in een multiculturele samenleving

Criterium	Voordelen	Nadelen
Nationaliteit (NAT) (PVM)	• objectief • relatief eenvoudig vast te stellen	• (intergenerationele) erosie door naturalisatie of dubbele NAT • NAT niet altijd indicatief voor etniciteit/identiteit • sommige (m.n. ex-koloniale) groepen hebben NAT van immigratieland
Geboorteland (GL) (PVM)	• objectief • relatief eenvoudig vast te stellen	• intergenerationele erosie door geboorten in immigratieland • GL niet altijd indicatief voor etniciteit/identiteit (bv. Nederlanders geboren in buitenland) • onveranderlijk/deterministisch: doet geen recht aan dynamiek van de samenleving (i.t.t. alle andere criteria)
Zelftoerekening (ZT)	• raakt de kern van de identificatie- vraag *tot welke bevolkingsgroep rekent u zich?* • emancipatorisch: ZT komt tegemoet aan de eigen beleving van etniciteit/identiteit	• per definitie niet objectief en mede bepaald door tijdgeest • meervoudige ZT mogelijk (bv. Turkse Nederlanders) • historisch belast (m.n. door Tweede Wereldoorlog)
Thuistaal	• thuistaal is het meest opvallende etniciteitscriterium in communicatieprocessen • thuistaalgegevens leveren cruciale bouwstenen voor overheidsbeleid (bv. voorlichting, onderwijs)	• complex criterium (wie spreekt wanneer welke taal tegen wie?) • taal niet altijd kernwaarde van etniciteit/identiteit (bv. Nederlanders in Australië) • onbruikbaar voor eenpersoons huishoudens

(PVM = gecombineerd criterium m.b.t. persoon, vader en moeder)

Opinie

◀ *Vervolg van pagina 5*

zich? is uitgeprobeerd in enkele haalbaarheidsanalyses in het kader van het Rapportagesysteem Toegankelijkheid en Evenredigheid. Aanvankelijk was het ministerie van Binnenlandse Zaken van plan de voorgestelde modelregistratie over te nemen. Betrokken instellingen en adviesorganen waren echter sterk tegen hantering van het subjectieve criterium *zelftoerekening*. Zo wees de Registratiekamer erop dat het voorgestelde registratiesysteem de privacy onvoldoende zou waarborgen en daarom in strijd zou zijn met de Wet Persoonsregistraties. Ook de Landelijke Advies- en Overlegraad (LAO) van minderhedenorganisaties verzette zich tegen registratie op grond van zelftoerekening vanwege het subjectieve karakter en mogelijk misbruik van dit criterium.
De definitieve nota Registratie en Rapportage Minderhedenbeleid van het ministerie van Binnenlandse Zaken (1992) houdt het daarom vooralsnog op de criteria nationaliteit en geboorteland (van de persoon en diens ouders). Een beslissing over invoering van een alternatieve identificatiewijze in de gemeentelijke bevolkingsadministratie is daarin uitgesteld.

Thuistaal Gegevens over thuistaalgebruik worden in Nederland vooralsnog niet op landelijke schaal verzameld. Toch levert een periodieke verzameling van gegevens daarover niet alleen cruciale bouwstenen op voor algemene bevolkings- en leerlingstatistieken, maar ook voor op specifieke allochtone groepen te richten overheidsbeleid. Goede voorbeelden van dergelijk overheidsbeleid zijn voorlichting in allochtone talen over burgerrechten en burgerplichten en onderwijs in allochtone talen. Voor beleidsvragen over de inrichting van onderwijs Nederlands als tweede taal en onderwijs in allochtone talen leveren gegevens over thuistaalgebruik belangrijke meerwaarde op in vergelijking met traditionele criteria als nationaliteit en geboorteland. Met thuistaalgebruik als criterium voor onderwijsfaciliteiten komen ten slotte potentieel relevante, maar vooralsnog onderbelichte doelgroepen in beeld. Deze thematiek wordt uitvoerig besproken in een internationaal vergelijkende studie van Broeder & Extra (1998) en in recente rapportages over in Nederland uitgevoerde taalpeilingen onder scholieren in het basisonderwijs (Broeder & Extra 1995) en in het voortgezet onderwijs (Aarssen, Broeder & Extra 1998).
Beide studies hanteren een multidimensionele vraagstelling over thuistaalgebruik en hebben een schat aan nieuwe, nooit eerder op deze schaal verzamelde gegevens opgeleverd over de distributie en vitaliteit van allochtone talen in Nederland. Op basis van vragen en gegevens over taalvariëteit, taalvaardigheid, taalkeuze, taaldominantie en taalpreferentie konden talenprofielen worden opgesteld over zeer uiteenlopende etnisch-culturele groepen in de Nederlandse samenleving.
Gelet op de internationale ervaringen met taalvragen in algemeen bevolkingsonderzoek en gelet op de in Nederland opgedane ervaringen met taalvragen bij multiculturele schoolpopulaties pleiten wij ervoor om in algemeen bevolkingsonderzoek een intergenerationele vraagstelling te hanteren. Daarmee is de taalvraag in overeenstemming met de gangbare intergenerationele geboortelandvraag en is de taalvraag bovendien bruikbaar bij eenpersoonshuishoudens. Genoemd pleidooi leidt tot het volgende samenstel van vragen in periodiek uit te voeren bevolkingsonderzoek in Nederland:

1) Wat is uw nationaliteit?
2a) In welk land bent u geboren?
2b) In welk land is uw moeder geboren?
2c) In welk land is uw vader geboren?
3a) Welke taal spreekt/sprak u meestal met uw moeder?
3b) Welke taal spreekt/sprak u meestal met uw vader?
3c) Welke taal spreekt u meestal met uw kind(eren)? (indien van toepassing)
4) Tot welke bevolkingsgroep rekent u zich?

Het zelftoerekeningscriterium (vraag 4) leidt blijkens de uitkomsten van internationaal vergelijkend onderzoek tot andersoortige informatie over multiculturele (school)populaties dan het taalkeuzecriterium (vraag 3abc), omdat taal niet altijd een kernwaarde vormt van etnisch-culturele identiteit. Genoemd samenstel van vragen veronderstelt de beschikbaarheid van een deugdelijke landenlijst, een deugdelijke talenlijst en een deugdelijke lijst van etnisch-culturele deelpopulaties. De laatste vereiste is het moeilijkst. Aan de tweede vereiste kan worden voldaan met behulp van het bestaande databestand van *Ethnologue* (Grimes 1996) dat op Internet beschikbaar is en voortdurend wordt geactualiseerd. De geboortelandvraag (2abc) en vooral de taalkeuzevraag (3abc) maken ten slotte intergenerationeel vergelijkend onderzoek binnen en tussen verschillende etnisch-culturele groepen mogelijk naar processen van geografische en linguïstische verschuiving.
Met de hier gepresenteerde vragenlijst is het mogelijk de groeiende erosie in de gangbare statistieken over de multiculturele samenleving tegen te gaan. Tegelijkertijd wordt een complementair beeld geschetst van de wordingsgeschiedenis van de multiculturele samenleving in Nederland. ■

Verwijzingen

Aarssen, J., P. Broeder & G. Extra (1998). ***Allochtone talen in het voortgezet onderwijs. Bouwstenen voor lokaal taalbeleid.*** *Den Haag: VNG Uitgeverij.*
Broeder, P. & G. Extra (1995). ***Minderheidsgroepen en minderheidstalen.*** *Den Haag: VNG Uitgeverij.*
Broeder, P. & G. Extra (1998). ***Language, ethnicity and education. Case studies on immigrant minority groups and immigrant minority languages.*** *Clevedon: Multilingual Matters.*